

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ЦИФРОВОГО ПОКОЛІННЯ УЧНІВ І СТУДЕНТІВ

УДК 37.04

DOI: 10.12958/2227-2747-2023-2(183)-13-24

Зеленов Євгеній Анатолійович,

доктор педагогічних наук, професор,

професор кафедри педагогіки

Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля,
м. Київ, Україна.

olmer1954@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-6296-1067>

Для цитування: Зеленов Є. А. Особливості навчання цифрового покоління учнів і студентів. *Освіта та педагогічна наука*. 2023. № 2 (183). С. 13–24. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2747-2023-2\(183\)-13-24](https://doi.org/10.12958/2227-2747-2023-2(183)-13-24).

References (стандарт APA): Zelenov, E. A. (2023). Osoblyvosti navchannia tsyfrovoho pokolinnia uchniv i studentiv [Peculiarities of Learning for the Digital Generation Pupils and Students]. *Osvita ta pedahohichna nauka – Education and Pedagogical Sciences*, 2 (183), 13–24. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2747-2023-2\(183\)-13-24](https://doi.org/10.12958/2227-2747-2023-2(183)-13-24) [in Ukrainian].

Постановка проблеми. Сучасна надскладна ситуація в суспільстві характеризується політичною нестабільністю, економічними негараздами, активною фазою війни з російською федерацією. Але є проблема, яка залишиться з нами навіть тоді, коли ми подолаємо всі інші. Це проблема цифрового покоління й усіх дотичних до нього явищ, яка полягає в *Інакшості* молодого покоління, його несхожості з поколінням їхніх батьків у відповідному віці, а тим більше – бабусь та дідусів. Завжди старші знали більше, ніж молодші, і це було природно. Але нині молоде покоління знає і вміє в галузі інформаційних комунікацій та технологій на порядок більше, ніж їхні батьки. Відповідно, нагальною постає проблема урахування особливостей нового, цифрвого по-

коління в організації освітнього процесу у закладах освіти різного рівня.

Аналіз актуальних досліджень. Сучасний соціогуманітарний дискурс представляє наукові розвідки щодо психолого-педагогічних проблем навчання та виховання молоді XXI ст. як цифрового покоління, форм і методів залучення учнівської та студентської молоді до читання в умовах інформаційного суспільства.

Поняття «цифрові аборигени» (*digital natives*) репрезентовано в студіях М. Пренські (M. Prensky),

«діти цифрової ери» (*Born Digital*) – у наукових розвідках Дж. Пелфрі (J. Palfrey) та У. Гаспера (U. Gasser) (Prensky, 2001; Palfrey, Gasser, 2008). У дослідженні Д. Тапскотта (D. Tapscott) представлено аналіз психолого-педагогічних особливостей мережевого покоління (*Net Generation*) (Tapscott, 2008). Дж. Коатс обґрунтовує особливості стилів навчання школярів і студентів, які належать до «цифрового покоління» (Coates, 2007).

Вітчизняні науковці досліджують комплекс проблем навчання та виховання учнівської та студентської молоді як цифрового покоління. М. Антошків доводить необхідність урахування психологічних особливостей студентів цифрового покоління шляхом організації змішаного навчання (Антошків, 2018). Є. Зеленов увиразнює особливості «цифрового покоління», які впливають на його стосунки зі світом узагалі та з представниками старшого покоління зокрема (Зеленов, 2018). Г. Гич розглядає позитивні та негативні сторони кліпового мислення, специфіку його прояву в процесі навчання (Гич, 2016), Н. Димніч – медіапродукти електронних ЗМІ як чинник формування мозаїчного мислення в молоді (Димніч, 2018), О. Паніна – позитивні та негативні прояви net-мислення, вікові особливості носіїв «кліпової» культури (Паніна, 2017).

У контексті розвитку інтелектуальної культури, критичного мислення цифрового покоління особливої актуальності набувають наукові розвідки щодо впливу інформаційного, цифрового середовища на учнівську та студентську молодь, її залучення до читання. Свого часу широкого розголосу набула стаття Н. Карра (N. Carr) «*Is Google making us stupid?*», у якій у гостро публіцистичній формі наголошено на негативному впливові інформаційного перенавантаження, технологій «миттєвого доступу» на інтелектуальний розвиток людини (Carr, 2008). М. Вольф (M. Wolf) досліджує здатність до

У. Гаспера (U. Gasser) (Prensky, 2001; Palfrey, Gasser, 2008).

критичного мислення під впливом цифрового простору, функції мозку залежно від читання друкованого тексту та тексту з екрана гаджетів (Wolf, 2018). Н. Грицак розглядає літературну освіту молоді та проблеми кліпового мислення (Грицак, 2018), М. Сенченко та О. Сенченко аналізують цифровий формат читання, що змінює характер взаємодії читача з текстом, має певні переваги (соціальне читання) і недоліки (цифрова нерівність, фізіологічні особливості) (Сенченко М., Сенченко О., 2021).

Наукова література з проблем навчання цифрового покоління, сучасна педагогічна практика актуалізують подальше вивчення питань організації освітнього процесу учнівської та студентської молоді в контексті розвитку інформаційно-комунікаційних технологій.

Мета статті – визначити особливості сучасної учнівської та студентської молоді як цифрового покоління, педагогічні засоби нівелювання негативних особливостей цифрового покоління в освітньому процесі.

Методологія та методи дослідження. Дослідження проведено з урахуванням наукових положень діяльнісного, особистісно зорієнтованого методологічних підходів, методів аналізу наукової літератури, синтезу та узагальнення для визначення особливостей цифрового покоління, позитивних та негативних аспектів організації навчання учнівської та студентської молоді в умовах тотальної цифровізації.

Виклад основного матеріалу.

Запропонований М. Пренськи на початку 2000-х рр. термін «цифрові аборигени» (*digital natives*) (Prensky, 2001) у сучасній науковій літературі широко використовується для позначення представників того покоління, для якого існування

в цифровому світі, швидке отримання інформації, надання переваги візуальним образам тощо є природним. Поняття «діти цифрової ери» (*Born Digital*) обгрунтовано Дж. Пелфрі (J. Palfrey) та У. Гассером (U. Gasser), які наголошували на тому, що економіка, політика та культура будуть назавжди змінені дітьми, які народилися та виростили в цифровому світі (Palfrey, Gasser, 2008).

Для забезпечення адекватного стилю навчання школярів і студентів, які належать до «цифрового покоління», необхідно враховувати особливості такого покоління й відповідні форми та методи, які представлено в книзі Джулії Коатс «Покоління та стилі навчання» (Коатс, 2011):

Учень у центрі уваги. Створення навчальних планів, при розробці яких у центрі уваги буде сучасний світ і можливість тих, хто навчається, ефективно діяти в ньому.

Кооперація замість конкуренції. Цифрове покоління – командні гравці, цінність плідної співпраці для них очевидна, зокрема й співпраці у процесі навчання.

Застосування знань. Мета учнів нового покоління – отримати інформацію, практична користь володіння якою буде очевидною.

Час – головна цінність. Можливість витратити його ефективно для представників цифрового покоління часто стає головним аргументом. Якщо витрати часу надто великі, вони або зовсім відмовляться від вивчення матеріалу курсу, або шукатимуть інформацію деінде. Якщо інформація, що вивчається, дуже потрібна, але погано структурована, і її освоєння забиратиме зайвий час, «цифровий» учень шукатиме її в «незалежних» джерелах.

Головне – результат. «Цифрові» орієнтуються, перш за все, на результат: «насолоджуватися процесом» їм не властиво. Вони зосереджуються на новому матеріалі, ігноруючи «повторення прой-

деного» та «закріплення» – не бажаючи знову повертатися до вивченого.

Важливо пам'ятати, що сьгоднішні учні від самого народження мають доступ до величезних масивів інформації – до п'яти років у розпорядженні сучасної дитини більше інформації, ніж у бабусі та дідуся за все життя. Нинішні учні вміють орієнтуватися в цьому масиві, швидко знаходити, виділяти та запам'ятовувати лише потрібне, що має практичну цінність – багато людей старшого віку не мають таких навичок.

«Налаштування». Сьгоднішня молодь звикла «налаштовувати» навколишній світ під себе, роблячи його зручнішим особисто для них. Тому учні повинні мати можливість «налаштувати» певною мірою процес навчання, щоб кожному з них було максимально зручно і отримувати знання, і оцінювати свої академічні успіхи.

Діалог. Потрібно використовувати блоги викладачів та учнів, щоб дати їм можливість обговорювати різні аспекти вивчення курсу.

Високі технології. Середовище, породжене високими технологіями, – важливий інструмент для навчання цифрового покоління: для них лекція в традиційній аудиторії – те саме, що «німе кіно» для глядачів, які звикли до звукового. Зрозуміло, мало в кого воно викликає живий інтерес.

Візуалізація. Цифрова молодь сприймає візуальну інформацію краще, ніж представники будь-якого іншого покоління. Досвід цих учнів у виділенні важливого з великих обсягів інформації формувалася саме для візуального сприйняття – і найкраще застосовується саме для цього.

Очікування. Цифрове покоління зосереджено на результаті, але їм потрібно усвідомити цей результат.

Дослідники пропонують й інші педагогічні засоби нівелювання негативних

особливостей цифрового покоління, що заважають ефективному навчанню.

«Метод парадоксів». Його у своїй практиці використовує Михайло Казінік, професор та педагог зі світовим ім'ям (Кисельова, 2019). Такий метод розвиває аналітичні здібності та критичне мислення на основі протиріччя як підґрунтя парадоксу. Дослідження показали, що учні з пасивною свідомістю приймають твердження вчителя на віру. Але коли вчитель озвучує два взаємовиключні твердження, зазвичай учні замислюються. Історія людства взагалі та історія культури зокрема повна парадоксальних явищ, наприклад: Моцарт – геніальний культовий композитор, який написав безліч музичних творів, помирає у злиднях. Бетховен складав грандіозні симфонії, але був глухим. Шопену поставили діагноз туберкульоз і передбачили, що він проживе не більше двох років, але композитор продовжив давати концерти і писати музику і прожив двадцять років! Як це пояснити? Пошук парадоксів та протиріч – зручна справа, яка викорінює споживче ставлення до інформації та вчить розмірковувати.

Дискусії та пошук альтернативного погляду. Бачити лише єдиний погляд – завжди небезпечно. Більш плідною є позиція пошуку протилежного погляду в будь-якому питанні. Обговорення та участь у дискусійних клубах та круглих столах робить людину тверезомислячою. Причому найкраще брати участь саме у дискусіях, а не в полеміці. У процесі полеміки люди просто відстоюють свою позицію і хочуть перемогти, учасники ж дискусії захищають свої погляди, але намагаються зрозуміти один одного та знайти істину. Важливими є і полеміка, і дискусія, але саме друге розвиває вміння та бажання думати. Підкреслимо, що особливо сприяють розвитку аналітичних умінь урахування суперечливих думок та позицій, оскільки орієнтація тільки на

одну думку суттєво обмежує людину та уповільнює її розвиток.

Цифровий детокс (Digital Detox). Обмежити себе у споживанні інформації – мудре рішення в епоху інформаційного буму. Експерти пропонують запровадити для цього особистий «День відпочинку від інформації», протягом якого необхідно свідомо відмовитися від використання сучасних гаджетів як джерела інформації. У цей день радять зайнятися творчістю, власним хобі, спілкуванням з друзями та рідними. Важливо давати своєму мозку час для перезавантаження. Достатньо одного дня на 2–3 тижні без телевізора, комп'ютера, новин та будь-якої іншої інформації.

Усі описані вище рекомендації стосуються самої людини, потребують її власного рішення, власних зусиль щодо втілення його в життя, власної мотивації цих зусиль (адже в кожній людині вона різна), власного аналізу результатів цих дій тощо. Але ж людина формується як особистість не сама, точніше, не тільки сама. У процесі її формування задіяні багато соціальних інститутів. Зупинимося на двох: сім'ї та освітньому закладі.

Батькам цифрового покоління фахівці пропонують перевірені поколіннями учнів, батьків та педагогів методи та засоби: *бесіди*, під час яких діти і підлітки вчать доносити свої думки до співрозмовника, вести дискусії, наводити аргументи та відстоювати свою думку; *вправи на тренування пам'яті*, що сприяє розвитку можливості засвоювати великі обсяги інформації. Для цього дуже корисно заучувати напам'ять вірші, прозові уривки з класичних творів; *вправи на розвиток уяви*, що робить мислення гнучкішим; дотримання раціонального режиму дня, особливо в умовах дистанційного навчання.

Переважає більшість науковців, які зважаються давати поради педагогам та батькам щодо взаємодії з цифровим по-

колінням, одностайно стверджують, що «універсальним» засобом профілактики інтелектуального невігластва молоді є *читання книг*. Загальновідомо, що сучасні діти читають мало; підлітки 15 – 16 років освоюють у середньому за рік 4 – 5 книг. Отже, чому фахівці радять читати художню та філософську літературу? На це питання дає відповідь американський письменник і публіцист Ніколас Карр у статті «Google робить нас дурнішим?» (Carra, 2008). Він зізнається, що після прочитання ним двох-трьох сторінок тексту увага його розсіюється й виникає бажання знайти собі інше заняття. Автор справедливо вважає, що такими є «наслідки» кліпового мислення, і для боротьби з ними фахівці радять читати класиків. Читання класичної художньої літератури – найважливіший засіб навчити дитину самостійно вибудовувати образну систему, а закріплення прочитаного сприяє виробленню вміння аналізувати, встановлювати зв'язки між явищами й, у підсумку, призводить до руйнування мозаїчної, фрагментованої картини світу. Для вироблення посидючості новачкам рекомендується ставити на час читання будильник. Спочатку можна переривати читання кожні 10 хвилин, потім 20, 30 і т. п. У паузах корисно переказувати прочитані уривки й аналізувати вчинки героїв, а ще краще – тезово конспектувати прочитане.

На відміну від телебачення, де сприйняттям глядача керують, під час читання художньої літератури людина створює образи самостійно. І це дуже важливо, особливо в умовах тотальної маніпуляції свідомістю пересічного індивіда саме за допомогою відповідно спрямованих ЗМІ. Читання ж дозволяє бачити весь контекст та пропонує можливість самому аналізувати отриману інформацію. Причому читати треба не короткі оповідання, а об'ємні твори з глибоким змістом, що

закликає до роздумів. Крім того, існує чимало художніх та пізнавальних фільмів, перегляд яких змушує замислитись. Треба не тільки читати, але й писати за прочитаним твором, переказувати та обговорювати прочитане, тезово конспектувати прочитане, писати есе. І починати з початкової школи. Сьогодні іспити зазвичай відбуваються в режимі тесту, коли правильний варіант відповіді треба вибрати, а не знайти шляхом аналізу. Узагалі *тотальне тестування аж ніяк не сприяє формуванню аналітичних навичок*. І тут не треба боятися помилок. На помилках вчать, але в ході аналізу зроблених помилок в учня розвивається звичка до роздумів, аналізу ситуації. Це куди важливіше правильних варіантів відповіді, які через рік-два зникнуть з пам'яті. Почати слід, наприклад, з 5 – 7 хвилин на день, потім подовжити цей час до 30 – 40 хвилин тощо.

Дослідники вважають, що «*ті, хто читає книги, керуватимуть тими, хто дивиться телевизор*» (Ф. Жанліс), адже світосприйняття активного читача дозволяє йому досягати певних успіхів у житті, демонструвати життєву позицію, відстоювати свої погляди та переконання (Грицак, 2018).

Одним із способів, що пропонують дослідники (Паніна, 2017), яким можна привернути увагу цифрового покоління до самого процесу читання, можна вважати подання навчальної текстової інформації у вигляді так званого *креолізованого тексту*, що дозволяє по можливості візуалізувати навчальний матеріал з метою його максимального наближення відповідним вимогам «кліпового» сприйняття інформації. Креолізований текст – це текст, фактура якого складається з двох різнорідних частин: вербальної (мовної / речової) та невербальної (тої, що належить до інших знакових систем)

(Паніна, 2017). Г. Гич вважає, що вивчення креолізованих текстів як особливих лінгвістичних варіацій масмедійного тексту може стати вихідною основою для вивчення мультимедійних гіпертекстів, які дедалі більше й активніше використовуються в освітньому процесі загальноосвітніх закладів. Він додає, що всі фахівці одностайні – найбільш доступним методом мінімізації негативного впливу «кліпового» мислення є *читання* (звісно, не «кліпової» літератури) (Гич, 2016, с. 41).

Після прочитаного психологи радять кожні 10 – 20 хвилин робити перерву й переказувати прочитане, обговорювати й аналізувати вчинки героїв. Крім того, треба вчити молодь фільтрувати потоки інформації (Димніч, 2018). Підкреслимо, що головною умовою навчання мистецтва читання є поступове оволодіння писемною мовою, як це відбувалося ще кілька десятиліть тому, коли раннє навчання читання було запорукою майбутньої грамотності, оскільки дитина, на початковому етапі читаючи вуличні афіші та вивіски, потім – книги, газети та журнали, бачила виключно *грамотне писемне мовлення*. Сьогодні ранній початок спілкування в соціальних інтернет-мережах на мережевому сленгу, з включенням ненормативної лексики, лайки призводить до суттєвих проблем щодо оволодіння дітьми навичок культурної писемної мови. Відповідно, у цифрового покоління не розвиваються навички аргументації, майже не поповнюється словниковий запас.

Одним з ефективних способів допомоги тим, хто навчається, впоратися зі стресом та знизити інформаційне навантаження є включення в освітній процес деяких технік, які пропонує у своїй книзі Люсі Джо Палладіно (Palladino, 2007). Психолог констатує, що увага людини зазвичай ослаблена, коли вона або недостатньо збуджена, або збуджена занадто

сильно. Тобто найкраще людина концентрується, коли рівень стимуляції такий, як потрібно. У ситуації, коли студентам не вистачає енергії, допоможе *зміна режиму роботи*. Викладач може запропонувати завдання для парного обговорення чи роботи в малих групах.

Ще однією стратегією, яку пропонує Люсі Джо Палладіно у своїй книзі «Знайдіть свою зону зосередженості: новий ефективний план подолання відволікання та перевантаження» (Palladino, 2007) для досягнення швидкого ефекту заспокоєння незалежно від місця та часу, є *вправа «Дихання по квадрату»*. З його допомогою можна повернути студентів до оптимального для них ритму: підбадьорити їх, коли вони замріялися, або заспокоїти, коли група надто збуджена. Для виконання цієї вправи потрібно знайти очима прямокутний предмет (картину, двері, вікно, сторінку в книзі) і виконати таку послідовність кроків: 1) подивитися у верхній лівий кут і вдихнути, рахуючи при цьому до 4; 2) перевести погляд на верхній правий кут і затримати дихання, рахуючи до 4; 3) перевести подих у нижній правий кут і видихнути, рахуючи до 4; 4) перевести погляд у нижній лівий кут і спокійно вимовити: «Розслабився і посміхнувся».

Кліпове мислення сучасних учнів та студентів зводить до мінімуму фактичну користь тривалого монологічного висловлювання, що генерується вчителем / викладачем, та вимагає високого рівня утримання уваги. Відповідно, виклад навчального матеріалу має супроводжуватися візуальним рядом, що містить систему образів (зображень, короткометражних анімаційних картин, відеокліпів тощо). При цьому важливо пам'ятати, що послідовність кліпів має бути не дуже об'ємною й асоціюватися в учнів / студентів з певними образами, на які викла-

дач хотів би звернути їхню увагу в тематичному полі лекції.

Одним з перспективних шляхів якщо не кардинального перетворення, то ефективного вдосконалення освітнього процесу саме у вищій школі є *концепція змішаного навчання*, під яким розуміють «цілеспрямований процес здобування знань, умінь та навичок в умовах інтеграції аудиторної та позааудиторної навчальної діяльності суб'єктів освітнього процесу на основі використання і взаємного доповнення технологій традиційного, електронного, дистанційного та мобільного навчання при наявності самоконтролю студента за часом, місцем, маршрутами та темпом навчання» (Триус, Герасименко, 2012). Особливо ця концепція стане в нагоді в умовах пандемічних карантинів, воєнних дій та всього, що їх супроводжує (евакуація закладів освіти, розпорошення викладачів та студентів по різних куточках країни і світу тощо). Зазначимо, що ця концепція враховує особливості саме цифрового покоління студентської молоді. Змішане навчання передбачає такі позиції:

- Навчальний матеріал *розбивають на блоки*, для опрацювання кожного з них пропонується свій метод та свій технічний засіб, наприклад, у ротаційній моделі змішаного навчання протягом аудиторного заняття один набір завдань опрацьовується самостійно, другий – за допомогою викладача, третій – із використанням комп'ютерної техніки, четвертий – через роботу в мікрогрупах.

- Викладач надає чіткий і детальний *алгоритм дій*, необхідних для опанування теми. Замість класичного завдання «опрацювати параграф» пропонується набір елементарно простих кроків (наприклад, виписати те чи те визначення з конкретної сторінки, знайти приклади для ілюстрації в мережі

«Інтернет», написати пост із відповіддю на своїй сторінці у віртуальному класі).

- Передбачається достатньо *активне застосування персональних гаджетів*, які для цифрового покоління є невід'ємною частиною їхнього «Я». Смартфон або планшет можна використати в тисячу різноманітних способів: для отримання чи надсилання завдання, роботи в спеціально розроблених мобільних додатках, зйомки власної роботи на відео, пошуку відомостей у мережі «Інтернет», створення індивідуальної чи колективної карти знань, навчальних нотаток, перегляду електронного підручника тощо.

- Викладач може також *урахувати прагнення цифрового покоління до публічності*, наприклад, запропонувати здати домашню роботу не в письмовому вигляді, а знявши процес пояснення на відео (Антошків, 2017).

- *Ефективно організована самостійна робота* сприяє розвитку в студентів механізмів саморегуляції.

- Змінюється роль студентів в освітньому процесі, які з пасивних користувачів *стають активними співавторами заняття*.

- Запроваджується *інститут тьюторства* (тьютор – особистий помічник в освітньому процесі), що задовольняє потребу цифрових у психолого-педагогічній підтримці освітнього процесу.

- З'являється можливість активніше розвивати комунікаційні навички та вміння працювати в команді завдяки *участі в проектній діяльності та групових завданнях*.

- Активно застосовуються *інтерактивні та гейміфіковані форми навчання*, що не лише мотивує студентів навчатися краще, але й переміщує освітній процес у звичну для цифрових площину, де вони можуть більш повно проявити себе.

- Реалізація принципу диференціації освітнього процесу за рахунок активного застосування групових форм роботи.

- Можливість комбінувати найбільш ефективні освітні технології в межах змішаного навчання (Антошків, 2018).

Для оптимальної взаємодії із представниками цифрового покоління в освітньому процесі доцільно враховувати такі поради: завдання має бути поставлене коротко, адже «цифрові» не схильні приділяти багато часу для нової інформації; велике завдання має бути розподілене на максимально короткі етапи; завдання мають бути прописані, адже «цифрові» не звикли все запам'ятовувати; треба враховувати залежність «цифрових» від «лайків», тобто частіше схвалювати їхню роботу; мають бути поставлені не тільки чіткі завдання, але й терміни (так звані дедлайни); оскільки «цифрові» – візуали, тому необхідно використовувати візуалізацію навчального матеріалу в різних формах.

Психологи, які працюють з бізнесом, пропонують *принципи*, що демонструють правильність постановки завдань для працівників, якщо керівники бажають їх швидкого виконання. Ці принципи були адаптовані до освітнього процесу (Коростіль, 2018):

- *принцип супермена*. Основою мотивації цифрових є інтерес. Відсутність нудьги та наявність завдань, що захоплюють, – частина їх комфортного стану;

- *принцип правил гри*. Цифрові можуть виконувати завдання якісно і вчасно. Однак їм важливо бачити в особі вчителя не керівника, а людину; знати конкретний термін виконання роботи; розуміти, що затримка у виконанні супроводжується покаранням;

- *принцип швидкого результату*. Цифрові прагнуть перемоги, а тому їм важливо знати, що певна діяльність їм посилює;

- *принцип нагороди*. Учні цифрового покоління не можуть довго чекати; вони бажають, щоб їхні мрії здійснювалися швидко. Тому потрібно вказати не тільки термін виконання завдань, але й час досягнення першої перемоги.

Дослідники звертають увагу вчителів на створення *спеціальних освітніх умов*:

- потрібно говорити «твітами», тобто коротко і з перервами, завдання розсилати на гаджети. Будь-яке завдання краще розбивати на десяток дрібних і розписувати кожен крок, не сподіваючись на допитливість;

- матеріал на уроці потрібно подавати цікаво, з елементами гри та в комфортних умовах;

- вчителю варто виділяти час на уроці для зворотного зв'язку, обміну досвідом, роботи у групах. Варто завести в соцмережі групу для класу, яку будуть вести діти, а не дорослі;

- навчання варто організовувати як публічне, наприклад, запропонувати учням зняти відео про виконання досліду. Вони зроблять це охочіше, ніж записуватимуть результати в зошит (Коростіль, 2018).

Однією з особливостей навчання «цифрових» є те, що вони не дуже потребують постійного перебування в центрах навчання (школі, університеті тощо), оскільки відпадає необхідність у фізичній участі учасників педагогічного процесу в одному постійному місці впродовж довгого часу, а широкі технічні ресурси роблять можливим проведення віртуальних занять викладача з групою учнів чи студентів. Це довели дві хвили пандемійних карантинів та активна фаза воєнних дій, яка почалася 24 лютого 2022 року. Проте це не може замінити очного навчання, адже інформаційні технології ускладнюють процес міжлюдської інтеграції, створюючи лише можливість непрямих, ілю-

зорних контактів, які не вчать співіснування та співпраці з іншими людьми (а саме це і дає колективне навчання). Молоді люди не набувають реального соціального досвіду і в результаті відчують себе ще більше самотніми.

Успішність навчання цифрового покоління залежить не стільки від використання цифрових технологій, скільки від кваліфікації викладача, його стилю викладання. Високі результати цілком можуть бути досягнуті і при використанні традиційних моделей та методів навчання. Відомо, що низка спеціальних цифрових технологій навчання мало використовуються представниками цифрового покоління без спеціальних зусиль та відпрацьованої методики викладача. Узагалі харизматичному педагогу під силу тримати увагу класу консервативними методами, тоді як нецікаві лекції не врятувати цифровими засобами.

Цифрові технології навчання і, перш за все, тестовий контроль засвоєння матеріалу завдають значно більше шкоди, ніж користі представникам цифрового покоління. Особливо це стосується дисциплін соціально-гуманітарного циклу (філософії, літератури, історії, психології, педагогіки тощо), наприклад, раніше, складаючи усний іспит з педагогіки, студент міг продемонструвати свою ерудицію та начитаність, навички аргументації. Тепер для успішного складання тесту йому потрібно вивчити безліч дрібних і другорядних деталей, тобто акцент робиться на фактологічному знанні, а не на розумінні сутності явища. І, звичайно, подібні методи контролю не враховують існування в соціально-гуманітарних науках різних, часом діаметрально протилежних думок щодо окремих спірних питань. На усному іспиті студент хоча б може послатися на авторитетне джерело, з якого було вичитано ту чи ту інформацію,

при проходженні тесту такої можливості в нього немає. Як наслідок, «цифрові» втрачають можливість аналізувати, усвідомлювати ціннісний компонент, що є невід'ємним складником гуманітарних наук.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, можна стверджувати, що навчання цифрового покоління вже сьогодні має певні труднощі. Склалася унікальна ситуація, коли старше покоління мало що може дати для молодого покоління, цифрових аборигенів. Тому освітній процес «цифрових» має бути узгоджений з реаліями інформаційної цивілізації, враховувати їхні особливості (кліповість мислення, багатозадачність, переважно візуальний спосіб сприйняття інформації тощо). Цей процес має бути побудований як низка логічно пов'язаних коротких повідомлень, що постійно супроводжуються відповідним візуальним рядом. Крім того, має бути широке застосування в освітньому процесі всіляких гаджетів, бо для «цифрових» – це важливий складник їхнього життя.

Перспективи подальших досліджень пов'язані із теоретико-методичним обґрунтуванням форм та методів соціально-гуманітарної підготовки студентської молоді як цифрового покоління.

Література

Антошків М. С. Врахування психологічних особливостей студентів цифрового покоління шляхом організації змішаного навчання. *Фізико-математична освіта*. 2018. Вип. 1 (15). С. 128–131. DOI: <https://doi.org/10.31110/2413-1571-2018-015-1-022>.

Гич Г. М. «Кліпове» мислення молоді: друг чи ворог навчання? *Наукові праці (Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»)*. Серія : Педагогіка. 2016. Т. 269, Вип. 257. С. 38–42.

Грицак Н. Р. Літературна освіта молоді та проблема кліпового мислення. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2018. VI (75). Issue: 181. С. 25–28. DOI: <https://doi.org/10.31174/SEND-PP2018-181VI75-05>.

Димніч Н. Медіапродукт електронних ЗМІ як чинник формування мозаїчного мислення у молоді. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2018. Вип. 43. С. 177–182.

Зеленов Є. А. Цифрове покоління: ризики, переваги, засоби взаємодії. *Духовність особистості: методологія, теорія, практика* : зб. наук. пр. Сєверодонецьк : Вид-во СНУ ім. Володимира Даля, 2018. Вип. 5 (86). С. 67–82.

Кисельова К. Михайло Казінік: Учитель має жартувати кожні 10 хвилин. URL: <https://osvitoria.media/opinions/myhajlo-kazinik-uchytel-maye-zhartuvaty-kozhni-10-hvylyn>.

Коростіль Л. А. Покоління Z: пошук способів педагогічної взаємодії. *Народна освіта*. 2018. Вип. 1. С. 82–88. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NarOsv_2018_1_11.

Паніна О. Проблеми «кліпового» мислення курсантів та використання креолізованих текстів у навчанні їх фізики. *Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*. 2016. Вип. 12(1). С. 86–91.

Сенченко М. І., Сенченко О. М. Від ери Гутенберга до ери Цукерберга... Переваги і недоліки сприйняття друкованого та електронного тексту. Київ : Видавництво Ліра-К, 2021. 128 с.

Степченко Л. Молодь в інформаційному просторі: читання та новітні технології. *Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*. 2010. Вип. 27. С. 361–370.

Триус Ю. В., Герасименко І. В. Комбіноване навчання як інноваційна

освітня технологія у вищій школі. *Теорія та методика електронного навчання: зб. наук. пр.* Вип. III. Кривий Ріг : Видавничий відділ НметАУ. 2012. С. 299–308. DOI: <https://doi.org/10.55056/e-learn.v3i1.353>.

Carr N. Is Google making us stupid? *The Atlantic*. July/August 2008. URL: www.theatlantic.com/magazine/archive/2008/07/is-google-making-us-stupid/6868.

Coates J. *Generational Learning Styles*. River Falls, WI: LERN Books. 2007. 149 p.

Palladino L. Jo. *Find Your Focus Zone: an Effective New Plan to Defeat Distraction and Overload*. Simon and Schuster, 2007. 304 p.

Palfrey J., Gasser U. *Born Digital: Understanding the First Generation of Digital Natives*. Basic Books, 2008. 384 p.

Premsky M. Digital natives, digital immigrants, Part 1. *On the Horizon*. 2001. № 9(5). Pp. 1–6. DOI: <https://doi.org/10.1108/10748120110424816>.

Wolf M. *Reader, Come Home: The Reading Brain in a Digital World*. HarperCollins, 2018. 200 p.

References

Antoshkiv, M. S. (2018). Vrakhuvannya psykholohichnykh osoblyvostei studentiv tsyfrovoho pokolinnia shliakhom orhanizatsii zmishanoho navchannia [Taking Account of Psychological Features of Digital Generation Students Over the Organization of Blended Learning]. *Fizyko-matematychna osvita – Physical and Mathematical Education*, 1 (15), 128–131. DOI: <https://doi.org/10.31110/2413-1571-2018-015-1-022> [in Ukrainian].

Hych, H. M. (2016). «Klipove» myslennia molodi: druh chy voroh navchannia? [«Clip» Thinking of Young People: friend or foe of learning?]. *Naukovi pratsi (Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylian-*

ska akademii»). *Seriia: Pedagogika – Scientific Works (Black Sea National University named after Petro Mohyla). Series: Pedagogy, 269 (257), 38–42* [in Ukrainian].

Hrytsak, N. R. (2018). Literaturna osvita molodi ta problema klipovoho myslennia [Literary Education of Youth and the Problem of Clip Thinking]. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, VI (75), 25–28*. DOI: <https://doi.org/10.31174/SEND-PP2018-181VI75-05> [in Ukrainian].

Dymnich, N. (2018). Mediaproduct elektronnykh ZMI yak chynnyk formuvannia mozaichnoho myslennia u molodi [The Media Product of Electronic Mass Media as a Factor in the Formation of Mosaic Thinking among Young People]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriia Zhurnalistyka – Bulletin of Lviv University. Journalism series, 43, 177–182* [in Ukrainian].

Zelenov, E. A. (2018). Tsyfrove pokolinnia: ryzyky, perevahy, zasoby vzaiemodii [Digital Generation: Risks, Dignities, Facilities of Cooperation]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia, praktyka – Spirituality of a Personality: Methodology, Theory and Practice, 5 (86), 67–82* [in Ukrainian].

Kyselova, K. (2019). Mykhailo Kazinik: Uchytel maie zhartuvaty kozhni 10 khvylyn [Mikhail Kazinik: a Teacher Should Joke Every 10 Minutes]. Retrieved from <https://osvitoria.media/opinions/myhajlo-kazinik-uchytel-maye-zhartuvaty-kozhni-10-hvylyn> [in Ukrainian].

Korostil, L. A. (2018). Pokolinnia Z: poshuk sposobiv pedahohichnoi vzaiemodii [Generation Z: Searching for Ways of Pedagogical Interaction]. *Narodna osvita – Public Education, 1, 82–88*. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/NarOsv_2018_1_11 [in Ukrainian].

Panina, O. (2016). Problemy «klipovoho» myslennia kursantiv ta vykorystannia kreolizovanykh tekstiv u navchanni yikh fizyky [Problems of «Clip» Thinking of Cadets and the Use of Creolized Texts in Their Physics Education]. *Naukovi zapysky. Seriia: Problemy metodyky fizyko-matematychnoi i tekhnolohichnoi osvity – Proceedings. Series: Problems of the methodology of physical, mathematical and technological education, 12 (1), 86–91* [in Ukrainian].

Tryus, Yu. V., & Herasymenko, I. V. (2012). Kombinovane navchannia yak innovatsiina osvitnia tekhnolohiia u vishchii shkoli [Combined learning as an innovative educational technology in higher education]. *Teoriia ta metodyka elektronnoho navchannia: zbirnyk naukovykh prats – Theory and Methodology of E-Learning: a Collection of Scientific Papers, III, 299–308*. DOI: <https://doi.org/10.55056/e-learn.v3i1.353> [in Ukrainian].

Carr, N. (2008). Is Google making us stupid? *The Atlantic*. July/August. Retrieved from www.theatlantic.com/magazine/archive/2008/07/is-google-making-us-stupid/6868 [in English].

Coates, J. (2007). *Generational Learning Styles*. River Falls, WI: LERN Books [in English].

Palladino, L. Jo. (2007). *Find Your Focus Zone: an Effective New Plan to Defeat Distraction and Overload* [in English].

Palfrey, J., & Gasser, U. (2008). *Born Digital: Understanding the First Generation of Digital Natives* [in English].

Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants, Part 1. *On the Horizon, 9(5), 1–6*. DOI: <https://doi.org/10.1108/10748120110424816> [in English].

Wolf, M. (2018). *Reader, Come Home: The Reading Brain in a Digital World* [in English].

Зеленов Є. А. Особливості навчання цифрового покоління учнів і студентів

У статті представлено загальні характеристики сучасної учнівської та студентської молоді як цифрового покоління. Розкрито педагогічні засоби нівелювання негативних особливостей цифрового покоління в освітньому процесі закладів середньої та вищої освіти («метод парадоксів», дискусії та пошук альтернативного погляду, цифровий детокс та ін.).

Визначено, що «універсальним» засобом профілактики інтелектуального невігластва молоді є читання. Доведено необхідність залучення дітей та молоді до читання класичної художньої літератури як найважливішого засобу навчання самостійного вибудовування образної системи. Відзначено важливість формування культури читання в умовах тотальної маніпуляції свідомістю пересічного індивіда саме за допомогою відповідно спрямованих ЗМІ. Схарактеризовано технологію подання навчальної текстової інформації у вигляді так званого креолізованого тексту, що дозволяє візуалізувати навчальний матеріал з метою його максимального наближення відповідним вимогам «кліпового» сприйняття інформації.

Схарактеризовано технології та методи ефективного навчання цифрового покоління в умовах змішаного навчання.

Ключові слова: цифрове покоління, учні, студенти, креолізований текст, навчання цифрового покоління, кліпове мислення, змішане навчання.

Zelenov Ye. A. Peculiarities of Learning for the Digital Generation Pupils and Students

The article presents general characteristics of nowadays' pupils and students' youth as a digital generation. Pedagogical means of leveling the negative features of the digital generation in the educational process of secondary and higher education institutions have been revealed («method of paradoxes», discussions and the search for an alternative point of view, digital detox, etc.).

It has been determined that reading is a «universal» means of preventing the youth's «dumbing down». The need to involve children and young people in reading classical fiction as the most important means of teaching the independent construction of an image system has been proved. The importance of the formation of a reading culture in terms of total manipulation of the consciousness of the average individual with the help of the appropriate mass media has been noted. The technology of presenting educational textual information in the form of so-called creolized text has been characterized. It allows to visualize the educational material in order to bring it as close as possible to the corresponding requirements of «clip» information perception.

The technologies and methods of effective teaching of the digital generation in conditions of blended learning has been characterized.

Keywords: digital generation, pupils, students, creolized text, learning for the digital generation, clip thinking, blended learning.

Creative Commons Attribution 4.0
International (CC BY 4.0)

